

Dajmo vsebini pravo mero!

MATJAŽ POTRČ

Široka razprava poteka, ki ji je mar razlaga vsebine duševnih stanj. Sam bi želel najprej zatrditi, da je bilo obelodanjenih že več značilnosti vsebine, morda preveč. Zato je čas, da se zaustavimo, ter se vprašamo, kaj vsebina pravzaprav je. Od te stopnje naprej lahko znova premislimo, kaj so pravzaprav mehanizmi, ki vodijo k proizvodnji, k nastanku vsebine. Potem pa lahko skušamo uporabiti te mehanizme, da bi oskrbeli naturalistično razlago vsebine.

Moja prva trditev je, da vsebina še ni bila pravilno razpoložena, da ji še ni bila odmerjena prava mera. Poslužil se bom primerkov teorij, ki jo skušata razložiti in ki sta morda najboljše, kar nam je v to smer na voljo. Trdil bom, da nobeni izmed teh teorij pravzaprav ne uspe opraviti posla. Teorijama bom dal izvesek vzročna ter holistična. Nato bom skušal predlagati razlago vsebine s pomočjo Temeljenih Zaznavnih Kategorij (TZK). Trdil bom, da ker so TZK najboljša znanstvena razlaga vsebine, s katero razpolagamo - da mora zato tudi naturalistični filozofski pristop uporabiti razlago vsebine s pomočjo TZK. Nazadnje bom pregledal nekaj možnih ugovorov na takšno stališče in nanje bom skušal odgovoriti.

Ravno zato, ker obstaja mnogo predlogov razlage vsebine, je, kot sem dejal, morda še najbolje, če pričnemo z reprezentativnim vzorcem, da bi uvedli njihove probleme. Takšen vzorec po moje vključuje vzročno in holistično razlago. Naj ju sedaj zaporedoma vpeljem.

VZROČNA RAZLAGA VSEBINE

Ta razlaga je običajno povnanjena oziroma eksternalistična, in pogosto uporablja teleološke oziroma smotnostne elemente. (Pokazni imeni bi lahko bili Dretske, Papineau).

Glavna trditev tega stališča je, da je vzročni mehanizem tipično odgovoren za tvorjenje vsebine. Če mislim na pisalni stroj, če imam vsebino, ki vključuje pisalni stroj ("Pisalni stroj je na mizi."), potem je, glede na vzročno zgodbo, vzročni suk z zadevo, s pisalnim strojem, odgovoren za vsebino o pisalnem stroju, ki jo pač imam.

Povnanjenost te razlage je moč razbrati od tod, ker je običajno predpostavljeno, da je pisalni stroj, ki je vzročno odgovoren za mojo vsebino, zunaj obstajajoči pisalni stroj. Smotnostni element pa bi bil razviden iz dejstva, da mora obstajati nekakšen razlog, če

naj sploh tvorim vsebino o pisalnem stroju: ta pač mora biti zame pomemben. Kar pa zopet pomeni, da imam vsebino zavoljo nekega smotra. Običajno je predpostavljeno, da je ta smoter razvojni - da pač imam vsebino zato, ker se z njeno pomočjo lažje znajdem v okolju ter na ta način konec koncev lažje preživim v njem.

Problemi za to stališče so, da preslikave med bitnostmi in vsebinami niso popolne, da obstajajo zmote pri zaznavanju (vidim psa, mislim, da je mačka), ter da bi le težko povedali, kako naj ga uporabljamo za razlago abstraktnega (pojmov kot sta dobrota ali naklonjenost).

HOLISTIČNA RAZLAGA VSEBINE

Ta vrsta razlage skuša biti ponotranjena, internalistična. (Kot člana posadke bi navedel Fodorja. Skušal bi zagovarjati stališče, da je njegov pristop prav zares holističen.)

Glavna trditev tega stališča je, da terja razlaga vsebine poudarek na pomembnosti holistične mreže, v kateri je zajeta neka določena vsebina. Vsebine kot take ne moremo pojasniti v izolaciji. Lahko jo razložimo s teorijo odločitve; pri tem je neka določena vsebina dobljena kot rezultat izmere glede na vplive vseh zanjo pomembnih okolnih vsebin. Holistična razlaga skuša nadalje poudariti pomen resničnostnih pogojev.

Ta razlaga je običajno ponotranjena oziroma internalistična zato, ker določena vsebina (denimo *"Računalnik je na mizi."*) ne kaže na bitnost (računalnik) kot na nekaj zunanjega, kot na zunanjo bitnost, ampak kot na nekaj, ker je izračunano v skladu z že ponotranjenimi vsebinami, s katerimi pač razpolaga oni, ki ima tudi to konkretno vsebino. Računalnik tako ni prvotno razumljen kot zunanja bitnost na mizi, ampak kot predstava, reprezentacija, ki je izračunana v stiku s preostalimi reprezentacijami, s katerimi razpolaga določen organizem, ki pač že ima tudi to konkretno reprezentacijo. V tem smislu je tu poudarjena celota, celotna mreža predstav, ki je pomembna za določitev ene same. Na drugi strani pa skuša holistični pristop zagotoviti stik vsebine s tistim, na kar se vsebina nanaša s pomočjo resničnostnih pogojev. Poudarjanje resničnostnih pogojev za vzročni pristop ni v tolikšni meri pomembno, saj tam, kot že ime pove, obstaja v semantičnem temelju vzročna povezava. Obratno pa je pri holističnem pristopu pomembno poudariti prav resničnostne pogoje.

Problem za to stališče je zlasti naslednji: Ni nikakršnega pametnega načina, kako bi z njegovo pomočjo indviduirali *posamično* vsebino. Indviduiranje tu pomeni opredelitev določene vsebine na ta način, da je opredeljena prav ona, v razliko z vsemi ostalimi. Pri vzročni razlagi moramo za to, da bi indviduirali vsebino, kot je *"Računalnik je na mizi."* uporabiti vzročne mehanizme, ki povezujejo vsebino z računalnikom, z mizo in njuno relacijo "biti na". Pri holistični razlagi pa se seveda nimamo priložnost naslanjati na podobne vzročne mehanizme, ampak moramo pogoje indviduacije posamične vsebine dobiti iz celotne mreže okolnih vsebin. V tem pa se zdi že zajeta težava. Če naj bi nam namreč bilo mogoče povedati, kako je določitev posamične vsebine možna z "nekim razredom vsebin, ki ji niso enake, moramo imeti na voljo vsaj že nekaj vsebin, ki so pravkar razložene. Vendar pa le težko pridemo do takšne začetne zaloge, vsaj za holistični pristop se zdi v tem skrita še posebna težava. Kajti, vsebine lahko indviduiramo le tako, da se poslužimo že obstajajočih, seveda tem

prvim različnih vsebin. Teh pa nikakor ne moremo vpeljati holistično. Nekdo bi morda še dejal, da holistična teza rabi neholistično podgraditev; vendar pa tega ugovora ni težko zavreči, saj je v nasprotju s samim holističnim načelom kot takim.

Poleg tega pa obstaja še priključeni problem, da resničnostni pogoji kot taki vsebin med seboj ne porazlikujejo. Vse vsebine težijo k temu, da bi bile resnične. Če pa je tako, zavoljo te univerzalne zahteve izgubimo merilo za njihovo medsebojno porazlikovanje. Drugače povedano: Razumljivo je, če predpostavimo, da vse vsebine težijo k temu, da bi bile resnične, kajti dobrohotnost je zdravo interpretativno načelo: vendar se zdi, da nam to ne omogoči določitve vsaj nekaterih vsebin.

UGOVORI VZROČNI IN HOLISTIČNI RAZLAGI

Glavni ugovor je, da tako *vzročno kot tudi holistično stališče vsebine sploh ne razloži*.

Razlog je v tem, da *vsebini ni odmerjena prava mera*.

To slednje pa pomeni, da filozofi niso ustrezno opravili svojega dela, namreč posla pojmovne razlage, ki je lasten prav njim samim. Obe zgoraj navedeni točki bom v nadaljnjem komentiral:

(A) Vzročna in holistična zgodba sploh ne razloži vsebine.

(a) Vzročna zgodba: Velike težave so s tem, kako naj razložimo univerzalije, in razlaga kot taka vsebuje *premočne* vzročne zahteve.

Univerzalije. Ko s pomočjo zgodbe na primer skušamo razložiti dobroto, obstajajo težave, kako naj to abstraktno univerzalijo povežemo s kakšno vzročno podlago. In če rečemo, da so abstraktnemu pojmu dobrote vzročno v oporo posamične dobre stvari oziroma bitnosti, imamo težavo, kako naj razložimo prehod od teh posamičnosti k univerzalnemu. Prav lahko namreč pojasnimo posamične primerke dobrih dejanj ali dobrih stvari, vendar pa je vprašanje, ali smo na njihovi podlagi upravičeni dopustiti še nekaj tako abstraktnega, kot je dobrota sama po sebi. In vendar je dejstvo, da slednja lahko nastopa kot sestavina vsebine.

Premočne vzročne zahteve. Prav to je največja težava za našo zgodbo. Pomeni, da potrebuje vsak primerek vsebine neke vrste vzročno oporo, po možnosti oporo neposredne vrste. Če imam misel o računalniku, bi morala ta vsebina biti podprta z dejstvom, da sem bil v vzročnem stiku z računalnikom, da sem pač lahko na tej podlagi potem tvoril vsebino, in sicer sem moral biti po vsej verjetnosti v neposrednem vzročnem razmerju z njim. Moje neposredno vzročno razmerje z računalnikom tu pač pomeni, da sem na primer neposredno opazoval računalnik, vidno ali s tipom, in ne, da sem slišal opis računalnika od koga drugega ali pa da bi videl njegovo sliko ter si na tej osnovi o njem ustvaril podobo.

Zahteva, da bi potreboval vsak primerek vsebine nekakšno vzročno podgraditev, po vsej verjetnosti podgraditev neposredne vrste, pa se zdi v neposrednem nasprotju z dejstvom, da je večina intencionalnih pojavov (vsebine tvorijo del teh pojavov) prav neodvisna od neposrednih, dejanskih vzročnih pogojev. Na primer, moja misel, ki vključuje računalnik, se mi lahko pojavi, ne da bi bil ta računalnik prisoten, denimo ko se sprehajam po gori. Ta možnost intencionalnega neobstoja pa je dejansko ena od bistvenih značilnosti intencionalnih pojavov vsebine.

(b) Holistična zgodba. Ta zgodba, ki sili v smer internalizma, ponotranjenosti, uvaja sintakticizem. To pomeni, da so zanjo pomembne zlasti relacije med posamičnimi vsebinami, vezi sklepanja, kakršna je modus ponens. (Če p potem q, in p, torej q.) Če pa je to zares bistveni poudarek, potem nam še preostaja težava, kako naj sploh ubesedimo posamično vsebino. Kajti sklepne sintaktične povezave *med* vsebinami ne razložijo posamičnih vsebin. Razložijo lahko kvečjemu dostop do vsebin. Vkolikor razmislimo, postane to nemudoma jasno: Pri zgornjem primeru modusa ponensa nismo prepričani, ali sledi q, potem pa s pomočjo oblike sklepanja ugotovimo, da zares sledi (vkolikor imamo "če p potem q" in vkolikor imamo dan "p", potem zares sledi "q"). Vendar pa je docela razvidno, da na ta način nismo prav nič razložili posamične vsebine "q"; pravzaprav je bistvo sintaktičnega sklepanja, kakršno je modus ponens, da je docela vseeno, katera vsebina nastopa na mestu spremenljivke. Vse, kar nam takšna oblika sklepanja pove, je pravzaprav zgolj to, da si zagotovimo dostop do nje, ne glede na njeno dejansko vsebino, pač pod danimi sintaktičnimi pogoji. Od tod je jasno, da na takšen način kvečjemu pridobimo dostop do vsebine, ne pa razlago vsebine.

Ker se holistični pristop opira ob določitvi vsebin prav na vezi sklepanja, ki med seboj povezujejo vsebine, to pomeni, da holistični pristop sploh ne individuira vsebin kot takih. Vkolikor pa jih tudi že individuira, ostaja njegova individuacija propozicionalna (p, q, r), ne da bi bilo pri tem zares pokazano, kaj te vsebine dejansko so, oziroma kaj so mehanizmi, ki vodijo k njim kot takim.

Mar zares drži trditev, da obe zgodbi, o katerih govorimo, vsebine sploh ne razložita?

V prvem približku vzročna zgodba ne razloži splošnosti vsebine, holistični pristop pa ne razloži mehanizmov, ki so vključeni v tvorbo katere koli posamične vsebine.

Oglejmo si ti dve zadevi. Splošnost vsebine je tako bistveni del njene razlage, da bi le težko videli, kako naj porazlikujemo zaznavanje od misli, vkolikor bi se ji ognili. Vidno zaznavanje računalnika bi se potemtakem zlilo z intencionalno mislijo o računalniku. To pa se zdi dovolj za podkrepitev trditve, da vsebine na ta način ne moremo razložiti. Na drugi strani se zdi še težje, da bi sploh lahko razložil vsebino pristop, ki ne ponuja nikakršne razlage nobenega izmed mehanizmov, kakršni so udeleženi pri oblikovanju določene posamične vsebine. To pomeni, da ne moremo reči, kako je vsebina določena, vkolikor pri njenem določanju ostajamo zgolj na ravni njene propozicionalne opredelitve, oziroma, vkolikor sledimo zgolj formalni omejitvi, pri kateri bi za določitev vsebine zadoščala določitev oblike simbola, kateri predstavlja vsebino. Pri takšnem formalnem prepoznavanju simbolov bi postalo zelo pomembno, da so denimo okrogli oziroma kvadratasti, oziroma katere koli druge oblike že (ne pa da so kakšne druge oblike), jasno pa je, da samo prepoznavanje oblike simbola ne bi zadoščalo za določitev vsebine, ki jo simbol prenaša. Ugovor bi lahko tod bil, da lahko s pomočjo razlik med oblikami simbolov docela v redu in dovolj podrobno razložimo razlike med vsebinami ter da nikakršna drugačna opredelitev ni zanimiva. Na to je mogoče odvrniti, da je takšen postopek docela ustrezen načinu, kako imamo lahko dostop do nekega posamičnega simbola v določeni bazi podatkov, ne glede na to, kaj simbol pravzaprav predstavlja. Vendar pa na ta način nikakor ne moremo podati mehanizmov nastanka vsebine, ki jo simbol predstavlja, s tem pa tudi ne nastanka vsebine kot take. Kdo bi lahko na to odvrnil, da nam celota preračunavanja nad simboli v popolnosti poda opredelitev posamičnega simbola ter da druge vrste opredelitve tudi niso zanimive.

Vendar je na to mogoče zopet odvrniti, da je na ta način spregledano, kako je vsebina sestavljena iz svojih posamičnih gradnikov ter da mora vsaka njena razlaga upoštevati prav ta način.

Če pa je tako, potem smo upravičeno trdili, da oba omenjena pristopa vsebine kot take sploh ne razložita.

(B) Vsebin ni bila odmerjena prava mera (pri obeh teh pristopih, torej niti pri vzročni in niti pri holistični zgodbi).

To je pravzaprav vprašanje, ali je vsebina sploh primerno določena pri obeh vzorčnih teorijah. Naj sedaj na kratko povzamem težave pri obeh.

Vzročna zgodba, kot smo videli, postavlja (a) premočne vzročne zahteve za določitev vsebine, poleg tega pa obstaja še (b) pojmovna stran, ki se nikakor ne ujema s pristopom. Ta del zgodbe bi morale pokriti univerzaliije, vendar pa je jasno, da zadeva ne deluje.

Holistični zgodbi na drugi strani sploh ni mar posamične vsebine. Mar so ji kvečjemu resničnostni pogoji te določene vsebine. Ker pa resničnostni pogoji ne opredelijo vsebine kot take, lahko mirno rečemo, da holizmu pravzaprav vsebina kot taka zares ni mar.

Eno možno stališče na tej stopnji bi bilo v trditvi, da vsebina kot takšna sploh ne obstaja. To bi bil antirealizem glede na vsebino. Pri njem lahko vsebino opišemo kot koristni izmislek, ki jo lahko potrebujemo na primer za to, da bi si olajšali komunikacijo (Dennettova intencionalna naravnost bi bila takšne vrste, pa tudi Davidson bi bil blizu temu stališču.)

V nasprotju s to zgodbo vključuje stališče, ki bi ga želel braniti jaz sam, *realizem* glede na vsebino, ter *naturalistično* razlago.

Najprej pravim, da vsebina prav zares obstaja (lastne so ji obnašanje posledice, itd.), ter je zato pomembno, ali ta posamična vsebina tukaj je ali pa je ni.

VENDAR pa bi dejal, da vsebin ni odmerjena njena prava mera. Vsaj v obstoječih teorijah ne obstaja ustrezeni pojmovni aparat za individuacijo vsebine.

Na tej točki je potrebno sprožiti med drugim tudi naslednje vprašanje: Do kolikšne mere mora individuacija vsebine zanimati *filozofa*?

Vprašanje, s katerim se moramo tod strinjati, je, da mora ostati razlaga na nekakšni funkcionalni ravni. Saj prav gotovo ne bi hoteli biti prisiljeni upoštevati vse mogoče računalnike, pisalne stroje in mačke, pač vse tiste posamične bitnosti, o katerih lahko tvorimo različne vsebine. Prav gotovo moramo v razlago vsebine vključiti določeno mero splošnosti.

KORISTNOST TZK ZA RAZLAGO VSEBINE

Tukaj bi želel zlasti reči, da moramo za razlago vsebine vpeljati novo opojmovljenje: takšno, ki temelji na temeljni zaznavni kategorizaciji (TZK).

Kategorialno zaznavanje pomeni psihološko, naturalistično hipotezo o tem, kakor poteka individuiranje bitnosti. Na bolj drobno zrnati ravni poteka pri prepoznavanju semantičnih lastnosti zvočnega vhodnega signala na podlagi obdelave tega signala individuacija fonemov, kakršni so (da) in (ga). Na višji spoznavni ravni pa poteka

individuiranje pojmov peč-meč in stavčnih pomenov. Ravno kar omenjeni primer vključuje zgolj prepoznavanje govora, lahko pa ga razširimo tako, da vključuje še ostale zaznavne načine, kot je na primer vid. Toliko da sem oskrbel temeljno intuicijo, kaj so zaznavne kategorije (o tem sem obširneje pisal na drugem mestu). Povedati moram na kratko še, kaj mi pomeni temeljnost zaznavnih kategorij. Temeljnost razumem v naslednjim smislu: V nizu žival-pes-koker pinč španjel je temeljna zaznavna kategorija "pes", ne pa "žival", ki poteka na preveč splošni ravni, in niti ne "koker pinč španjel", ki poteka na preveč podrobni ravni. Prav TZK praviloma uporabljamo za kategorizacijo okolnih bitnosti. Če vidimo zadevo, ki se sprehaja po ulici, rečemo "pes", in zadeve ne opredelimo na obeh ostalih ravneh. Prav tako lahko "psa" narišemo, se ga pokazno naučimo. "Koker pinč španjel" nam oskrbi le za spoznanje več lastnosti kot "pes", ki kot temeljna kategorija zajame največ lastnosti, ki so pomembne pri našem prepoznavanju. Toliko, da na hitro uvedem temeljnost zaznavnih kategorij.

Naj se sedaj še nekoliko zaustavim pri opredelitvi vsebine. Pogled na vsebino nam razkrije, da jo lahko opišemo s pomočjo stavkov. Na primer, svojo vsebino lahko prav lepo opišem s pomočjo stavka: "Pes je rjav."

Sedaj pa moramo upoštevati, da stavki v grobem povedano zajemajo pojem. V našem primeru sta to pojma "pes" in "rjavost".

Pojmi pa so prav zadeve, katere uporabljamo zato, da bi kategorizirali okolni svet in da bi ga vključili v vsebine. Tako s pojmom zajamemo bitnost "psa" in lastnost "rjavosti", da bi ju nato vključili v vsebino, ki jo lahko izrazimo s pomočjo stavka "Pes je rjav". Pri tem je jasno, da smo pojmovno zajeli bitnosti v okolnem svetu ter da smo z njimi vstopili v nekakšno razmerje, ko smo o njih tvorili vsebino. Vkolikor smo sploh želeli tvoriti določeno vsebino o nekaterih bitnostih, pa smo morali najprej vzpostaviti pojmovno razmerje s temi bitnostmi.

Od tod se zdi upravičeno zatrdit, da so pojmi, ki jih oskrbi zaznavna kategorizacija (ZK), temeljni za tvorjenje vsebine.

Trenutek razmisleka nam bo razkril, da pomeni kategorialno zaznavanje prav zares odmerjanje prave mere vsebini, da nam TZK oskrbi pravilni pojmovni aparat za razlago vsebine.

Poglejmo sedaj holizem, njegovo internalistično, sintaktično vejo. Vsaj tako se zdi, da mu opredelitev vsebine sploh ni mar. (Fodor je nekoč to skušal storiti, vendar pa je odnehal, ko je bil sprevidel, kako je edini način, da to stori, vzročni in teleološki.) Če je res tako, da holisti kar odjenjajo, pa si oglejmo vzročne teoretike. Pri njih je problem, kot smo dejali, v tem, da njihov način utemeljitve, vzročna utemeljitev, predstavlja premočno zahtevo. Na drugi strani pa, kot smo bili prav tako dejali, ostajajo vzročni teoretiki še s problemom univerzalij.

Če skušamo pogledati z naturalističnega zornega kota, kako organizem pravzaprav deluje, opazimo, kako obstaja srednja raven, ki vključuje oboje: *Empirično vzročno utemeljitev naših pojmov in prispevek naših spoznavnih zmožnosti, ki jih uporabljamo pri tvorjenju pojmov*. Vkolikor tvorim pojem "pes", je za to odgovorna empirična podlaga mojega sedanjega ali preteklega empiričnega zaznavnega stika s psom. Poleg tega pa ta empirična podlaga terja seveda še mojo spoznavno zmožnost, zavoljo katere sploh lahko oblikujem pojem: pojma o psu ne more imeti kar katerakoli bitnost si že bodi, temveč mora imeti takšna bitnost posebno spoznavno zmožnost, da lahko predela pojem.

Kot sem dejal, vstopajo v tvorbo vsebin v temelju prav pojmi.

V organizmih se vsebina tvori s pomočjo vzročne in spoznavne podlage, vendar na *srednji ravni* (temeljnih kategorij), ki je ravno primerna za določene organizme (kot so denimo ljudje).

Zaznavne kategorije (ZK) sedaj že kar nekaj časa pričenjajo preučevati v psihologiji. In izdelanih je nekaj filozofskih posledic, kot so na primer posledice glede približevalnosti (aproximacionizma) ter glede razlike med ikonsko in simbolno udeležbo v kategorizaciji. (Sam bi želel kritizirati približevalnost, ali vsaj zatrditi njeno združljivost z eksternalističnim pristopom, vendar o tem kje drugje.)

Ne glede na ta različna preučevanja pa še vse do tega trenutka ni bil ubeseden predlog, ki ga bom navedel tukajle:

ZK (zaznavna kategorizacija) je ravno pravšnji mehanizem za razlago vsebine.

Pravkar sem bil začel navajati nekaj podpore temu stališču:

Razlaga vsebine s pomočjo ZK ostaja, funkcionalistična (tako mi ni treba skrbeti za posamične pisalne stroje, ko razlagam svojo intencionalno usmerjenost na pisalni stroj).

Na drugi strani ZK ravno ustrezno opredeli vsebino, tako da lahko filozofi govore o opredelitvi *vsebine* s pomočjo le-te. Tukaj mislim predvsem na dejstvo, da kakšni drugi mehanizmi, bodisi sintaktični ali nevrofiziološki in podobni, ne oskrbe prave mere za pristop k vsebini in za določitev vsebine, da pa se zdi, kako pristopu ZK to brez težave uspeva.

Bojim se, da zavoljo različnih razlogov, izmed katerih sem jih nekaj že omenil, ostali dve paradigmi, o katerih sem bil govoril, ne ponujata nikakršne ustrezne rešitve glede določitve in tudi glede razlage vsebine.

Ravno zato pravim, da v primeru, ko želimo v filozofiji določiti vsebino, potrebujemo ZK (zaznavne kategorije) za funkcionalni opis vsebine.

V tem primeru bo naša zgodba naturalistična, kajti podatki, ki nam jih je oskrbela psihologija, so znanstveni.

In filozof bo moral znova postoriti svoj posel. Predvidevamo lahko, da ga bo začrtana pot vodila k naturalističnim pojasnitvam pojmov in tako k samemu jedru filozofske raziskave.

Omenili smo, da obstajata dve vrsti vprašanj, na katera vzročna zgodba ne more ustrezno odgovoriti pri opredelitvi vsebine: vprašanje premočne vzročne zahteve in vprašanje nemogućnosti pojasnitve pojmovne strani, ki vstopa v tvorjenje vsebine.

Vprašajmo se, ali nam mar pristop s strani TZK lahko pomaga rešiti oba problema. Naj še enkrat s primerom opišem, kaj je pravzaprav TZK.

Ko se sprehajam po cesti in se mi nekaj približuje, zakličem "Pes". Verjetno je kar jasno, da moj vzklík precej dobro izraža vsebino, ki jo imam ob tem trenutku, ko pač srečam bitnost, o kateri sem ravnokar nekaj sporočil. Problem je, kot smo že omenili, v tem da lahko to bitnost kategoriziramo prav tako tudi na drugih ravneh: Lahko bi bil dejal "Žival", ali pa "Koker pinč španjel te in te vrste". Vendar ničesar takega nisem bil dejal. Nisem se povzpel na preveč splošno raven opisa (žival) in nisem uporabil posebnega opisa ravnokar omenjene vrste (slučajno se pač kaj preveč ne spoznam na različne pasje vrste in nisem član kinološkega društva.)

Kar sem bil uporabil, je primer Temeljnega Kategorialnega Zaznavanja. Obstaja nekaj značilnosti izrazov, ki sodijo v ta razred. Na primer, "pes" je enozložna beseda, priučin se je zgodaj v svojem otroštvu. Uporabim jo lahko za demonstrativno opredelitev bitnosti, in končno, vendar pa ne nazadnje lahko narišem psa, živali pa skorajda ne. Tako sem ponovil nekaj značilnosti za temeljnost kategorizacije.

Naj bo to intuitivna predhodna opredelitev TZK. Prav gotovo to predstavlja način, kako delujemo mi sami, ko se srečujemo s svojo okolico in ko z njo medsebojno vzvratno delujemo.

Pomembna točka, ki bi jo želel poudariti, pa je naslednja: Temeljna Kategorizacija prav gotovo predstavlja podlago za tvorjenje vsebine.

Želel bi zagovarjati naslednje: Če se ozremo na temelje tvorjenja vsebine, je jasno, da lahko sklicevanje na TZK razreši nekatere probleme, ki smo jih zasledili pri vzročni razlagi vsebine. Kot smo dejali, so bili to problemi premočne zahteve vzročne podgraditve, ter nezmožnost rešitve problema tvorbe pojmov. Naj si sedaj ogledam, ali ju lahko pristop s pomočjo TZK reši. Skušal bom trditi, da ju lahko.

Mar pristop s pomočjo TZK razreši problem premočne zahteve po vzročni podgraditvi vsebine? Ko sem bil srečal, ko sem se pač sprehajal po cesti, bitnost, o kateri sem govoril - namreč psa - je prav zagotovo morala obstajati kakšna vzročna povezava med bitnostjo ter med menoj. Seveda pa so na svetu kar najbolj raznolike vrste psov, in tako *mora*, da bi nekaj kategorizirali kot psa, obstajati tudi neke vrste vzročna podlaga. Pav tako pa je jasno, da ta podlaga ne more biti vrste vse-ali-nič. In sicer zavoljo enostavnega razloga, da se po cestah ne sprehajajo nikakršni prototipski psi. Ne glede na to pa vendarle dojamemo kot pse najrazličnejše pse, ki se sicer zelo razlikujejo po velikosti pa tudi glede na splošni izgled, ko že vzročno naletimo nanje. Tako moramo s stališča TZK prav gotovo dopustiti spremembe pri vzročno opredeljeni podlagi tvorjenja kategorij (različni psi se med seboj zelo razlikujejo). Obenem pa je jasno, da *mora* obstajati neka vrsta vzročnega ozadja oblikovanja kategorij.

Povzamemo lahko, da zgodba TZK ostaja pri vzročni opori tvorjenja kategorij. Vendar pa v nasprotju z vzročno razlago vsebine trdi, da ta vzročna podkrepitev tvorjenja pojmov - zgodba o tem, kako pojmi vstopijo v vsebino - ne sme biti izjemno toga. Dopusčeno mora biti razlikovanje, ves čas dokler sploh še lahko trdimo, da obstaja vzročna vez, ki se ohranja med tvorbo vsebine ter med bitnostjo, katera je povzeta v vsebino potem, ko je bilo prišlo do srečanja med to bitnostjo ter med individuom, ki opravlja opojmljenje ter ga uporablja za tvorbo vsebine. Vzročna podlaga mora tako obstajati (vsaj pri običajnih primerih, in trditev tod je, da se izvedeni primeri navezujejo na te prve), vendar pa je ne smemo dojemati preveč togo.

Oglejmo si sedaj drugo težavo za vzročno razlago vsebine. Kako pristop TZK sploh reši problem oblikovanja vsebine? Opazili smo, da pri vzročni zgodbi obstaja težava glede razlage tvorbe pojmov in nasploh glede razlage vsebin. Težava izhaja iz dejstva, da je težko razložiti, kako lahko sledi tvorba pojmov strogemu gledišču vzročne opore. Če sedaj pogledamo na Temeljno Zaznavno Kategorizacijo, se bomo spomnili, da smo bili v prejšnjem odstavku zatrdili, kako je vzročna podlaga pri njej nujno prisotna, vendar pa je lahko oslabljen, in da končno tudi je oslabljen na način, da ni zavezana nikakršnemu posamičnemu individu. Med drugim to pomeni, da imamo pojmovno ekonomijo. Obstajati mora neka vzročna podgraditev tvorbe pojmov, vendar pa moram pojme tvoriti zavoljo ekonomije pri svojem obnašanju. Pojme moram tvoriti že zato, da

mi ne bi bilo potrebno tvoriti novega pojma (?) za vsakršnega posamičnega psa, na katerega naletim v svoji okolici. Konec koncev takšni zadevi sploh ne bi dejali pojem. Jasno je, da tako ko stori vzročno vez manj strogo zgodba TZK vpelje pojme ter omogoča njihovo pojasnitev. Kajti kaj so pravzaprav že pojmi? So enostavno način, s pomočjo katerega zajamemo nek razred bitnosti. To pa ravno počne Temeljna Zaznavna Kategorizacija. Temeljne kategorije so načini, na katere vpeljujemo pojme, so načini opojmovljenja zunanje realnosti na podlagi porazdelitve sveta na razrede. To potrebuje vzročne podlage. Z oslabitvijo vzročne vezi in s tem, da ji dovolimo veljati znotraj meje vključitve individuov v razred (na primer v razred psov), pa lahko razložimo tudi tvorbo pojmov, vključno tistih, ki izrecno merijo na abstraktno. Tako bi bila dobrota pojem, ki zajema vse dobre bitnosti.

Pridruženi problem je problem lastnosti, ki vstopajo v kategorizacijo. Jasno je, da so lastnosti, ki mi omogočajo nekaj šteti za psa, ali za dobroto, tiste lastnosti, ki jih je individuum, kateri izvaja kategorizacijo, dobil iz zaznavanja. Obstaja nekaj zaznavnih kategorij, ki mi omogočijo, da nekaj kategoriziram kot psa. Enako pa velja tudi za dobroto: Obstaja nekaj jasnih lastnosti dobrih stvari, ki jih uporabljam, da bi individualiziral pojem dobrote. Tem lastnostim pravimo prototipi in so večinoma vezane na zaznavanje.

Razprava je pokazala, da zgodba TZK razreši obe težavi, za kateri smo opazili, da obstajata pri vzročni razlagi vsebine. Poleg tega je pomembno, da opazimo, kako stališče TZK nudi nekaj, kar nam vzročna razlaga ne nudi: naturalistično, ovrgljivo stališče o tvorjenju pojmov. Pojmi vstopajo v tvorbo vsebin. Ta tvorba pojmov in vsebin, ki nam omogoča prav tako tudi njihovo razlago, je ovrgljiva, ker imamo pač opravka z empirično določitvijo, katero lahko neprestano izboljšujejo odkritja eksperimentalne psihologije.

Kaj pa glede načina, kako lahko rešimo težave, ki obstajajo za holistični pristop k razlagi vsebine? Odgovor je v tem primeru dosti lažji, kajti moja trditev je bila, da holistični pristop vsebine sploh ne opredeli na kakršen koli način si že bodi. Res je vsaj to, da ne oskrbi nikakršnega načina, kako naj razložimo mehanizme, ki vstopijo v oblikovanje vsebine. Razlog za to je v dejstvu, da holistična mreža, v kateri ostale vsebine določajo določeno vsebino (s pomočjo vezi sklepanja) ne reši problema, kako naj določimo posamično vsebino, in zato ne more razložiti (tvorbo posamične) vsebine. To je razumljivo, vkolikor tvorijo holistične razlage sintaktično mrežo, ki je prikladna za razlago takšnih zadev, kakršne so preračunavanja nad vsebinami, ali pa mehanizmi dostopa do vsebin, vendar pa nikakor ne razložijo tvorbo vsebine, in potemtakem tudi ne razlože vsebine.

Poskušal sem nakazati, da je stališče TZK osnovno pri razlagi vsebine ter da je s tega stališča gledano boljše od vzorca najbolj pomembnih trenutnih teorij, vzročne in holistične, ki same skušajo razložiti vsebino. Boljše je od obeh že zato, ker reši nekaj težav, ki so lastne tema dvema stališčema.

Vendar pa se sedaj pojavlja še vprašanje, ali naj oblikovanje vsebine res opazujemo kot najbolj pomembno pri razlagi vsebine. Vse do te točke sem bil to predpostavil. Vendar pa, vkolikor razmislim, ne vem, kaj drugega bi lahko postavil na seznam kandidatov za razlago vsebine. Sintaktične mreže in resničnosti pogoji in teleologija lahko med seboj tekmujejo. Vendar pa se mi zdi, da so vsi po vrsti bodisi neprimerni za razlago vsebine, ali pa da so zopet za takšno razlago primerni, vendar pa da so v tem primeru (teleologija) prav tako združljivi s TZK glediščem na vsebino, ali pa da to gledišče na ta ali oni način podpirajo. To zasluži nadaljno razdelavo.

Seveda je to bil le kratek oris TZK razlage vsebine. Ne glede na to, da sem ga nekolikokrat podal zgolj v tej skicirani obliki, pa je že dal povod nekaj ugovorom. Na te ugovore bom skušal odgovoriti, tako da bom trdil, kakor pravzaprav ne predstavljajo pravih težav za TZK zgodbo o vsebini.

Teorija ima preobširen eksplanandum

Medtem ko imata vzročna in holistična teorija enostavne eksplanande, pa je eksplanandum TZK zapleten. Če pa so zadeve že takšne, potem ne moremo trditi, da bi bilo TZK stališče razlaga vsebine.

Odgovor: Vsi se strinjamo s tem, da je potrebno razložiti vsebino duševnih stanj. Da bi le-to razložile, pripisujejo vzročne teorije glavni pomen vzročni vezi od bitnosti, ki so odgovorne za vsebino, k vsebini. Holistične teorije pa uporabljajo kot eksplanandum holistično mrežo, holistično mrežo vseh vsebin, ki pomagajo določiti neko posamično vsebino.

Predpostavka ugovora se zdi, da imajo te teorije enostavne eksplanande. Vendar pa temu ni tako, kot bom skušal trditi sedaj. Poglejmo sprva vzročno zgodbo. Vzročna vez se zdi enostaven eksplanandum. Vendar pa ni. Ni še docela jasno, kaj je vzročna vez, in tudi ne obstaja kakšna enoznačna interpretacija le-te. In če skušamo razložiti abstraktno s pomočjo vzročne vezi, postane kaj kmalu jasno, da postane vzročna vez sama izjemno zapleten eksplanandum. Težava pa je sedaj ravno v tem, da so tisto, kar vstopa v vsebine, pojmi ter da so pojmi vsi splošni. To pa pomeni, da bodo vzročni eksplanandi izjemno zapleteni za vse vsebine.

Sedaj pa si oglejmo holistično zgodbo. Tukaj se zdi, da je položaj še slabši. Eksplanandum kot tak sploh ni opredeljen. Je holistična mreža vsebin. Ne pokriva ene posamične vsebine. Da bi tak eksplanandum razložil eno posamično vsebino, mora obsegati zgodbo o tvorjenju vse mreže različnih vsebin. Tako se zdi jasno, da vrsta eksplananduma, ki jo zahteva holistična zgodba, sploh ni enostavna, ampak je izjemno zapletena, ravno v nasprotju s tistim, kar se je skušalo trditi. Poleg tega se zdi, da na tej točki preži še nevarnost krožnosti, vendar tega sedajle ne bi razbrskaval. Težava za holistično zgodbo je natančno v tem, da je pri njej v razlago vključena preširoka mreža. In dejstvo je, da pravzaprav ni razlage vsebine, ene posamične vsebine, ki bi jo nudila holistična zgodba, prav zavoljo izjemne zapletenosti eksplananduma, katerega ponuja.

Ko primerjamo vzročno in holistično zgodbo s TZK razlago vsebine, nam kmalu postane jasno, da lahko slednja reši nekatere težave ravno zategadelj, ker so njeni eksplananda dosti bolj enostavni, kot je to v obeh ostalih primerih. Eksplananda so tu pojmi, ki so tvorjeni ob organizmovih srečanjih z bitnostmi v okolju, o katerih le-ta tvori pojme. Sedaj pričenjamo uvidevati, da lahko ta eksplananda zajamemo empirično, s pomočjo empiričnih znanosti, kakršna je psihologija, ki raziskuje kategorizacijo. Ne želim reči, da so te raziskave izjemno enostavne. Morda pa se lahko izkaže, da nam je na ta način vendarle dostopen najenostavnejši eksplanandum, s katerim sploh lahko razpolagamo, ko razpravljamo o vsebini. Poleg tega je taka zgodba empirično

preverljiva, in s tega stališča gledano je dosti boljša od vzročnih ter holističnih pristopov, za katere kaj takega ne moremo trditi.

Naj sedaj še enkrat spomnim na holistično zgodbo. Njena težava je v tem, da pravzaprav zares ne razloži tvorbe vsebine ter da so njeni eksplanandumi izjemno zapleteni. Nasprotno lahko TZK zgodba poda funkcionalistično razlago vsebine s sorazmerno še najbolj enostavnimi eksplanandumi. Ti eksplanandumi vključujejo tvorbo pojmov in se pojavljajo nekje na srednji ravni razlage. Ti eksplanandumi niso le sorazmerno enostavni, ampak so prav tako glede na vsebino kar najbolj naravni, neizumetničeni.

Teorija je krožna

Razlaga vsebine s pomočjo TZK sama v svoji osnovi uporablja vsebino. Zato je takšen podvzem lahko zgolj krožen.

Odgovor: To enostavno ni res, ugovor je posledica določenega zamešanja. Razlagamo namreč vsebino duševnih stanj, takšno vsebino, na katero se lahko na primer skličemo s pomočjo jezikovnega izraza "Računalnik je na mizi". Da bi razložila to vsebino, se TZK zgodba vpraša, kaj vstopa v tvorbo vsebine. V tvorbo vsebine pa vstopajo pojmi. Še bolj natančno so to mehanizmi, običajno mehanizmi zaznavanja, ki vodijo k tvorbi pojmov. In ti pojmi nato vstopajo v tvorbo vsebin. Ker pa je jasno, da niti Pojmi = Vsebine, in še manj da Mehanizmi tvorbe pojmov = Vsebine, je nesmiselno trditi, da je v TZK razlago vsebine vpletena krožnost.

Da bi videli, kako nevarnost krožnosti prav zares ne obstaja, primerjajmo med seboj različne ravni razlage. Če razložimo tvorbo pojmov, mehanizem takšne tvorbe, ali pa če razložimo empirično podlago takšnih pojmov, je jasno, da uporabljamo pri razlagi nekaj drugega kot pa bi uporabljali neposredno na ravni razlage vsebine. Ker pa sta tako razlaga pojmov ter razlaga mehanizmov, ki so vključeni v tvorbo pojmov, jasno različna od razlage vsebin kot intencionalnih bitnosti (pojavljata se na različnih ravneh), je jasno, da ju lahko uporabimo prav za razlago vsebine. Pri tem se nam ni treba bati, da nas bo spodnesla krožnost, ali nasploh, da bi pri take vrste naši razlagi obstajala nevarnost krožnosti.

Tako eksplanandum (TZK) ni identičen z vsebino, ker (i) kvalitativno ni identičen z vsebino; temeljne kategorije so mehanizmi tvorbe vsebine, in niso že kar vsebine, (ii) temeljne kategorije so zgolj del vsebine, cela zgodba pa bi morala vključevati predikativno strukturo vsebine (Fa, in njene jezikovne ekvivalente, ekvivalente vsebine).

Temeljne kategorije ne dopuščajo, da bi partikularije vstopile v predikativni opis vsebine.

Temeljne kategorije vpeljujejo nenavadno vrsto ontologije, "univerzalne partikularije": pes kot temeljna zaznavna kategorija sploh ni partikularija in je že univerzalen, je že kar predikat.

Odgovor: Res je, da so partikularije v temeljni kategorizaciji že univerzalizirane: v temeljne kategorije vstopajo skozi pojme. Pojmi pa potem tvorijo vsebine. Vendar pa to

ne pomeni, da v procesu ni nikakršne povezave ali vezi s partikularijami. Partikularije vstopajo v tvorbo pojmov na temeljni *zaznavni* ravni: običajno mora obstajati neke vrste moje zaznavno srečanje s posamičnimi psmi, ki mi omogoča tvorbo pojma psa, nato pa tvorbo vsebin, ki vključujejo pse. V tem smislu partikularije torej vstopajo v predikativni opis vsebine.

Poleg tega ni rečeno, da je fregejevsko stališče, ki uvaja partikularije, edino, ki nam sploh je na voljo. Predvsem se zdi, da mu manjka empirične opore, da bi pokazalo, na kakšne empirične načine so partikularije odgovorne za tvorbo vsebine. To pa je rešeno pri TZK zgodbi o vsebini, ki se zanaša na empirično pojasnitev temeljne zaznavne kategorizacije. TZK zgodba naturalistično razloži vsebino in ji tudi daje pravo mero. Nasprotno pa se zdi dvomljivo, da bi fregejevska zgodba, še zlasti glede na partikularije, ponujala kakšno boljše razlago tvorbe vsebine, kot jo nudi TZK zgodba. Jasno je, da je s tega empiričnega ter naturalističnega zornega kota TZK daleč boljši način razlage, kot pa je stara fregejevska predikatna zgodba.

Kategorije so skrajna oblika vrojenosti

Vkolikor imam vsebino o psu, je to mogoče zavoljo mojih vrojenih zmožnosti tvorjenja te vsebine, na temelju pojmov. Pojmi, katere tvorim, so vrojeni. Odvisni so od mojih vrojenih zmožnosti in ne od zunanjih pogojev, od psov, ki se sprehajajo naokoli in ki jih srečujem. Prav gotovo je res, da se v okolici sprehajajo takšni psi, vendar pa je zgodba, kako jih kategoriziram, vrojenostna in internalistična, ponotranjena.

Odgovor: Prav gotovo obstajajo vrste vrojene zmožnosti nekega organizma za tvorjenje pojmov, kakršen je na primerj pojem psa. To je res, vkolikor je tudi res, da pisalni stroj ali skala na gori česa podobnega ne more početi.

Vendar pa to še zdaleč ne pomeni, da je zgodba o vsebini tudi zgodba o vrojenosti. Ne glede na to, da prav gotovo imam določene vsebine le zavoljo svojih vrojenih zmožnosti tvorjenja vsebine, te zmožnosti ne opredelijo nikakršnih pojmov, in glede na to tudi ne opredelijo nikakršnih vsebin. Potrebujem enostavno nekaj zaznavnih srečanj z nekaterimi psi, da bi bil zmožen tvoriti pojem psa. To pomeni, da obstaja zgolj nekaj vrojenih zmožnosti ter da vrojenosti ni treba vstopiti v kategorizacijo. Kategorije, kot so pač že oblikovane, so v temelju zaznavne in so potemtakem različne od vrojenih mehanizmov, ki sicer morda lahko obstajajo v njihovi podlagi. Še zlasti ni možno, da bi bila opredelitev vsebine, pa naj bo to tudi opredelitev vsebine pojma, določena z vrojenimi mehanizmi. Enostavno mora obstajati nekaj zaznavnih srečanj, da bi lahko prišlo do tvorjenja vsebin.

Potem je še ugovor, da je opredelitev vsebine funkcionalna in da bi bilo potemtakem nemogoče, da bi jo zaznavno utemeljili. Na to bi odgovoril, da sta funkcionalna in zaznavna zgodba med seboj združljivi. Potrebujemo funkcionalni opis temeljnih kategorij, ki se vključuje v opredelitev vsebine. Vendar pa to še ne izključuje, da bi bile te kategorije tvorjene zaznavno. Ravno nasprotno.

Drugo vprašanje zadeva internalizem, ponotranjenosti. To vprašanje je dokaj različno od predhodnega, vendarle pa je z njim povezano na nekaterih točkah. Sam bi želel trditi, da je TZK zgodba, pa četudi bi že priznali, da je skrajno vrojenostna (česar sicer ne priznam), še vedno združljiva z ekstermalizmom, s pozunanjenostjo. Na primer,

da bi tvoril pojem psa, moram srečati nekaj zunanje obstajajočih psov. In zaznavna srečanja s temi zunanje obstajajočimi psmi so vsekakor združljiva z razlago vsebine, ki zajema psa. Srečanja s psmi morajo upoštevati, kako so tvorjeni pojmi in vsebine o psih, potemtakem pa so na razpolago vsebine določujoči zunanji pogoji. Kaj drugega, kot ti zunanje obstajajoči psi, pa naj bi že bilo odgovorno za tvorbo pojma psa?